

NATIONALMUSEETS Arbejdsmark 2014

Indhold

- 7 Forord
PER KRISTIAN MADSEN
- 8 ”Der er skide sjovt på Nationalmuseet”
– fortid for begyndere
METTE BORITZ OG MARIA KASTRUPSEN
- 20 Frihedsmuseet brænder!
JESPER STUB JOHNSEN, ULRIK ABILD, RUNE HERNØ,
HENRIK LUNDBAK OG KAREN BRYNJOLF PEDERSEN
- 32 Pigen og parasollen – Japan i fotostudiet
MARTIN PETERSEN, MARUISKA SOLOW OG VERA TANG
- 46 Teater, samlebånd og sæbekassebiler
– Fordisme-festival i Brede 2013
SIGNE LYKKE LITTRUP OG LARS K. CHRISTENSEN
- 58 De Dødes Dag på Nationalmuseet
GITTE ENGHOLM OG MILLE GABRIEL
- 72 Nye kulturhistoriske udstillinger i Nuuk
– to nationalmuseer i samarbejde tværs over
Atlanten
DANIEL THORLEIFSEN, ANETTE HJELM PETERSEN,
EVA LILJA JENSEN, JOHN NØRLEM SØRENSEN OG
ANNE LISBETH SCHMIDT
- 88 Gammel Estrup – Herregårdsmuseet
– istandsættelse og iscenesættelse
RIKKE BJARNHOF, BRITTA ANDERSEN, SIGNE STEEN
BOESKOV, POUL KLENZ LARSEN, ROBERT LARSEN OG
ANNA-GRETHER RISCHEL
- 100 På vej mod et nyt magasin
– bedre bevaring og øget tilgængelighed for
Nationalmuseets samlinger
RIKKE BENGTHA RUHE, VIBE EDINGER,
SØREN GREVE, CAROLINE POLKE HANSGAARD
OG KAREN BRYNJOLF PEDERSEN
- 112 Frederik von Scholtens tegninger og akvareller
fra Grækenland, 1824-29
JOHN LUND
- 128 ”Verdens ældste form for plastik”
– Nationalmuseets samling af kinesiske
lakarbejder fra Ming- og Qing-dynastierne
JOAN HORNBY
- 144 Arkæologi i vandkanten – redningsundersøgelser
langs Dokan-søen i det nordøstlige Irak
TIM B.B. SKULDBØL, HENRIK BRAHE, CARLO COLANTONI,
METTE MARIE HALD, RASMUS B. NIELSEN,
GUENEVER B. THAARUP OG JILL WEBER
- 158 Senistidens skove og sletter – Brommekulturens
landskaber i Allerød-perioden
MORTEN FISCHER MORTENSEN, CHARLIE CHRISTENSEN,
PETER STEEN HENRIKSEN OG PETER VANG PETERSEN
- 172 Fra arkivets skattekasse – gamle prøver giver ny
viden om jernalderbebyggelsen Sosteli i Norge
CATHERINE JESSEN OG FRANS-ARNE STYLEGAR
- 186 Førkristne kultpladser
– ritualer og tro i yngre jernalder og vikingetid
LARS JØRGENSEN, SOFIE LAURINE ALBRIS,
JOSEFINE F. BICAN, KARIN MARGARITA FREI,
ANNE BIRGITTE GOTFREDSEN, PETER STEEN HENRIKSEN,
SANDIE HOLST OG CHARLOTTE PRIMEAU
- 200 Tændernes tale – om Trelleborgs vikinger
KARIN MARGARITA FREI, PETER PENTZ OG
ANNE-CHRISTINE LARSEN
- 212 Nok en skat fra Østermarie
– med et tredje relikviekors og lidt til
ANNE PEDERSEN, EVA SALOMONSEN OG FINN OLE NIELSEN
- 226 Nye dateringer af Lilleborg – mønter fra
middelalderborgen i Almindingen på Bornholm
HELLE W. HORSNÆS, MICHAEL MÄRCHER OG
MICHAEL THORSEN
- 238 Skt. Birgittes Kapel i Roskilde Domkirke
– gravplads i 1000 år
HENRIETTE RENSBRØ OG DAVID HØYER
- 252 Kirker til salg – når kirker tages ud af brug
ULLA KJÆR

Nye dateringer af Lilleborg

– mønter fra middelalderborgen i Almindingen på Bornholm

AF HELLE W. HORSNÆS, MICHAEL MÄRCHER OG MICHAEL THORSEN

Fig.1

Lilleborg var oprindelig en ø. I dag er både nord- og østsiden fyldt op, og den moderne vej løber umiddelbart nord for borgen. Syd for borgen ligger Borresø, og både borgen og søen er i dag omgivet af skoven Almindingen. Her ses borgen fra øst, med opgangen til borggården og tårnet til højre i billedet. Borresø til venstre i billedet.

Lilleborg was originally an island. Today the north and the east side are both filled in, and the modern road runs just north of the castle. South of the castle lies the lake Borresø, and today castle and lake are both surrounded by the forest of Almindingen. Here the castle is seen from the east, with the ascent to the courtyard and tower to the right in the picture. Borresø is on the left in the picture.

Foto: Michael Thorsen

En af Danmarks mest maleriske borgruiner, Lilleborg, ligger midt på Bornholm, i skoven Almindingen. Kører man på den moderne vej mellem Rønne og Svaneke, åbenbarer ruinen sig lige efter et sving. Den ligger på en høj, naturlig klippekold, der oprindeligt har været helt omgivet af vand (fig.1). Borgen beskrives ofte som opført i midten af 1100-tallet og ødelagt i 1259, men en analyse af de rige møntfund fra Lilleborg i lyset af især de seneste års mange detektorfund fra Bornholm betyder, at disse dateringer må revurderes.

Udgravninger

Både skoven og det moderne vejforløb skyldes skovriden Hans Rømer, der stod for skovrejsningen på Bornholm i begyndelsen af 1800-tallet. I forbindelse med dette arbejde foretog han også de første undersøgelser af borgen. Han frilagde bygningsrester, gennemgravede volden øst for tårnet og fyldte jorden derfra i voldgraven. Rømer bortkørte desuden 2.000-3.000 læs sten, ”som lå i dynger under tårnet”, han anlagde den vej, der i dag krydser hen over borgen nordøst for tårnet og den indre borggård, og stod for omfattende dræningsarbejder omkring borganlægget.

Fig.2a

Den centrale del af borganlægget med sydmuren. Indgangen og tårnet ses længst til højre.

Foto: Michael Thorsen

The central part of the castle complex with the south wall. The entrance and the tower can be seen on the far right.

I årene mellem 1887 og 1922 foretog Nationalmuseet, ved museumsinspektør Peter Hauberg, en række undersøgelser af borgen, og det er i høj grad Haubergs fortolkninger af anlægget, der stadig citeres. I 1950'erne blev nogle af jordbunkerne fra Haubergs udgravninger soldet, og der er foretaget nogle mindre undersøgelser af anlægget i 1970'erne. De seneste og mest betydningsfulde undersøgelser blev foretaget langs ringmuren, da hidtil urørte lag var blevet bortgravet i forbindelse med restaureringsarbejde på borgen i 2010-11.

Borgens middelalderlige navn kendes ikke. Først senere er den blevet kendt som Lilleborg, men trods dette navn har borgen i sin funktionstid været et imponerende anlæg. Borggården er omgivet af en stærk ringmur, og langs sydmuren lå borgens stenbyggede hovedhus. En mindre bindingsværksbygning lå langs nordsiden, og der er spor af andre bygninger inden for borggården. På et tidspunkt er den oprindelige befæstning forstærket med en to meter tyk mur uden for den oprindelige østmur, og der blev anlagt et kvadratisk tårn ved indgangen. Ud over selve borgen har der ligget bygninger på det lavere plateau på borgens nordøstside, der nu er afskåret fra hovedborgen af den vej, som Rømer anlagde hen over højen, og der har været en mindre forborg på sydveststranden af borgplateauet ([fig.2a](#)).

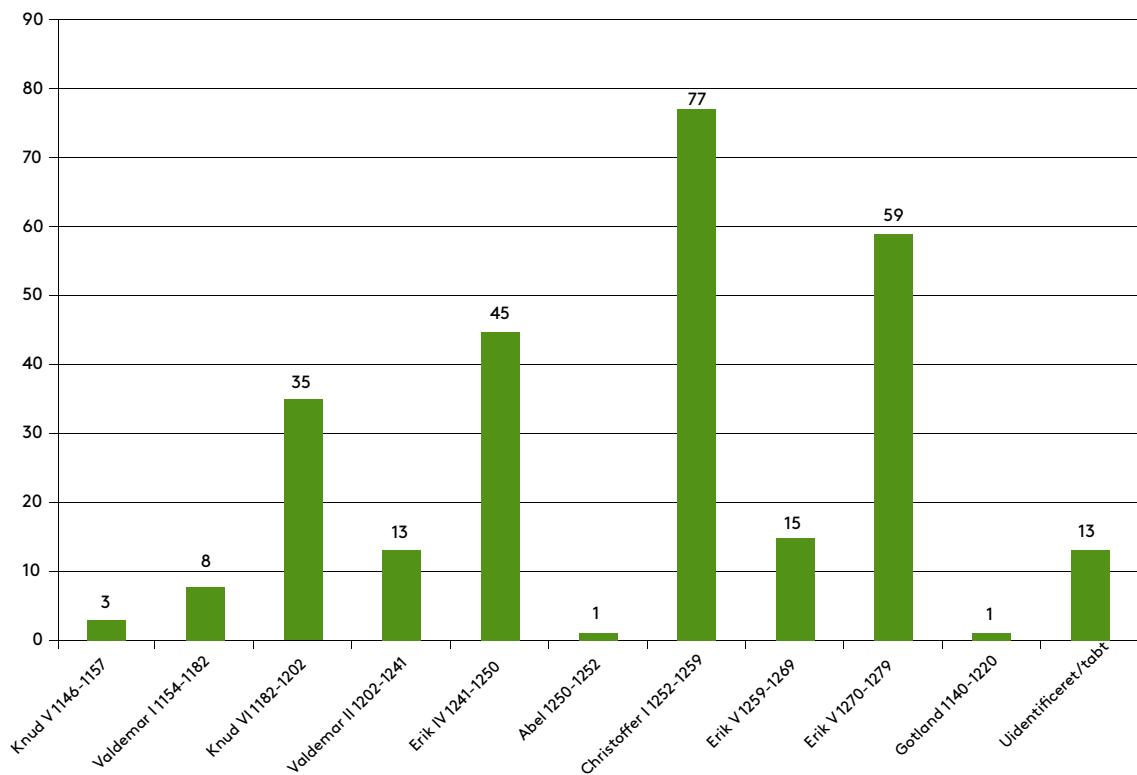
Fig.2b

Lilleborg i 1897, set fra næsten samme sted som på fig.2a. De ukendte besøgende står ved bredden af Borresø, i baggrunden skimtes arbejdsmænd fra Haubergs undersøgelser neden for indgangen og tårnet.

Lilleborg in 1897, seen from almost the same place as in fig.2a. The unidentified visitors stand on the shore of the lake Borresø. In the background we see workers from Hauberg's investigations below the entrance and the tower.

Foto: Bornholms Museum

Mange mønter, få fundoplysninger

Blandt de mange fund, der er gjort på Lilleborg gennem de sidste 200 år, er ikke mindre end 13 romerske denarer og 270 middelaldermønter. Desværre er der ikke dokumenteret et præcist fundsted for nogen af mønterne: Nogle er fundet i borggården, andre ved sydskrænten eller uden for tårnet.

Trods de dårlige fundoplysninger må størstedelen af mønterne stamme fra området inden for borggården, der dels har været den mest betydningsfulde del af anlægget, dels er det område, der har været genstand for de fleste undersøgelser og forstyrrelser. Fire mønter af helt samme type blev fundet liggende tæt sammen ved muren af nogle drenge på en skoleudflugt i 1963 – uden at vi dog ved, hvilken del af muren, der er tale om. Det er sandsynligt, at de er nedlagt sammen, men om også andre af de kendte mønter kan hidrøre fra dette sted, er i dag umuligt at afgøre. De seneste møntfund blev gjort i 2010 i jordbunker, der kan stamme fra oprindelige kulturlag gravet op langs murene i forbindelse med restaureringsarbejder.

Én af de 270 middelaldermønter er en gotlandsk mønt fra ca. 1140-1220, og 13 mønter er enten uidentificerbare på grund af dårlig bevaringstilstand, eller de er gået helt tabt. De resterende 256 er danske penninge præget i perioden fra Knud 5.s regeringstid (1146/1154-57) til 1270'erne (fig.3-4). De må alle henføres til borgens brugsperiode, og i forhold til mængden af møntfund fra andre borganlæg er der tale om et betydeligt antal mønter, ikke mindst fordi de sandsynligvis alle stammer fra selve borgens område. Der kendes hverken fund fra forborgene eller fra landskabet omkring de søer, der omgav borgen. Til sammenligning er der kun fundet 167 mønter på Hammershus. Af dem er 110-120 mønter præget før 1536 og den ældste er fra 1270'erne.

En analyse af forholdet mellem fundstederne og mønttyperne på Lilleborg giver desværre ingen entydige resultater, der kan belyse, om mønterne er blevet

Fig.3

Alle 270 middelaldermønter fundet på Lilleborg, fordelt på perioder.

All 270 medieval coins found at Lilleborg, ordered by period.

Tegning: Merete Rude

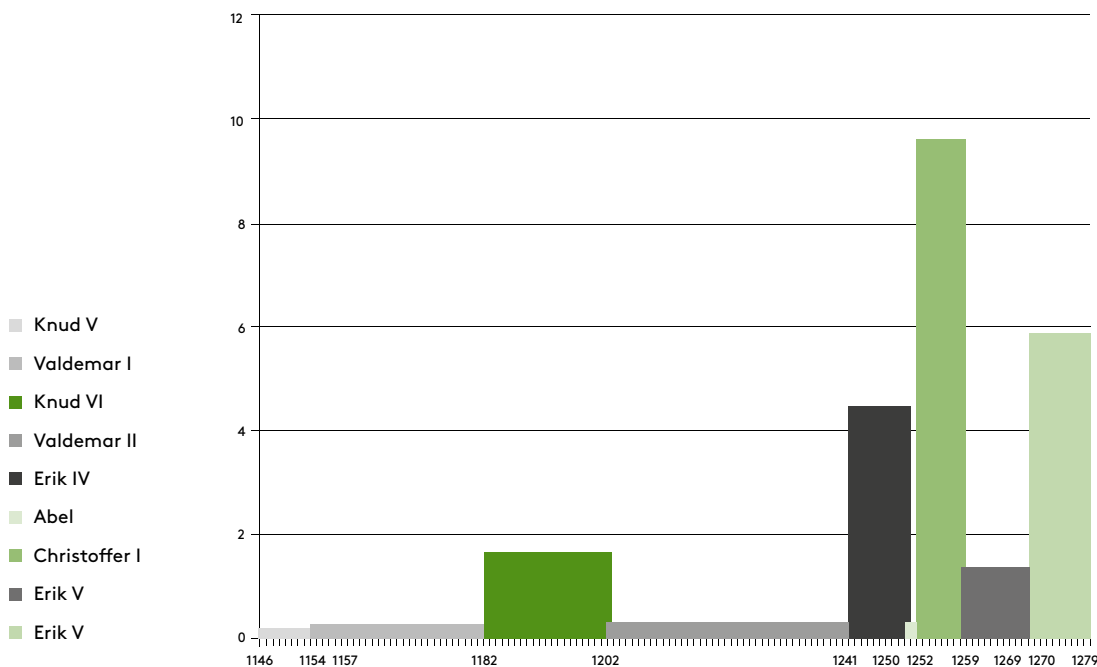

Fig.4

De 256 daterede danske middelaldermønter fundet på Lilleborg, fordelt med antal mønter per år. Bemærk den lave intensitet i to Valdemarers lange regeringsperioder, samt den høje intensitet i 1240-70'erne.

The 256 dated Danish medieval coins found at Lilleborg, ordered by number of coins per year. Note the low frequency in the long reigns of the two Valdemars and the high frequency in the 1240s-1270s.

Tegninger: Merete Rude

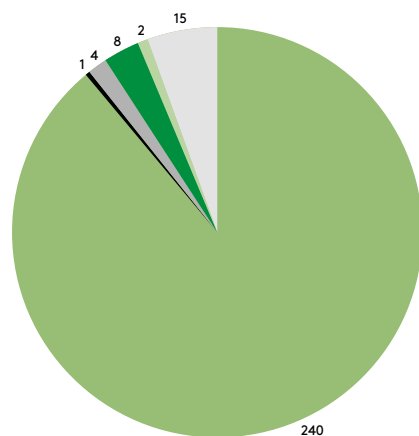
gemt af vejen i større eller mindre portioner, eller om de er tabt eller gemt enkeltvis. Dog er det bemærkelsesværdigt, at halvdelen af de mønter, der er fundet på/nær "sydskrænten" (7 af 14), er præget under Knud 6. (1182-1202), og der er forholdsvis mange tidlige mønter blandt fundene fra opgravningen af lag langs murene i 2010: tre af de seks nyfundne mønter er romerske denarer fra 100-tallet, mens de øvrige er danske penninge fra perioderne 1154-82, formentlig 1241-50 og 1259-69.

Mindst 89 % af de 270 middelaldermønter er fremstillet i Lund, og det stemmer fint overens med, at Bornholm indgik i den skånske landsdelsmøntcirkulation (fig.5). Øen har aldrig haft egen officiel møntfremstilling og måtte derfor altid forsynes udefra. Det kunne f.eks. foregå ved direkte forsendelser fra rigets møntsteder eller ved cirkulation i forbindelse med handel, afgiftsbetalinger eller anlægsarbejder. Udenlandske mønter spillede ofte en betydelig rolle på Bornholm, f.eks. er op mod halvdelen af de lidt senere middelaldermønter fra

Fig.5

Bornholm hørte til den skånske landsdelsmøntomløbsområde, og mønter præget i Lund dominerer fuldstændig blandt de i alt 270 middelaldermønter fundet på Lilleborg.

Bornholm belonged to the monetary region of the Scania, and coins minted in Lund completely dominate the 270 medieval coins found at Lilleborg.

- Lund
- Visby
- Ribe
- Roskilde
- Nørrejylland?
- Uidentificeret møntsted/mønt

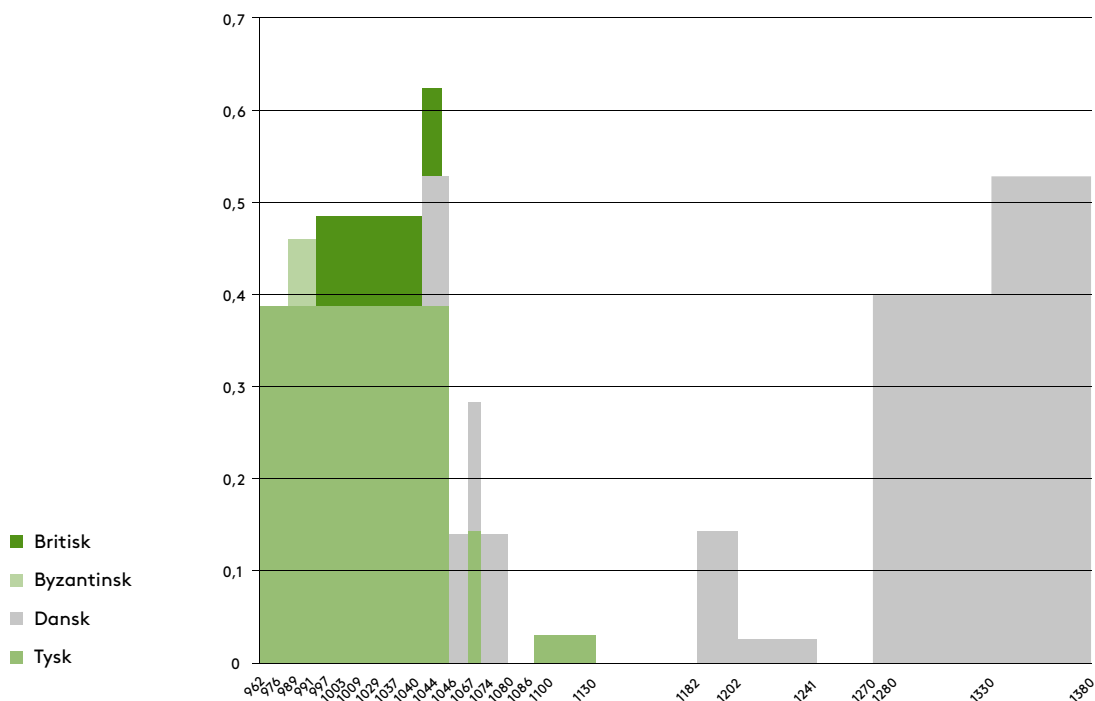

Fig. 6

Enkeltfundne mønter fra Vester Herred på Bornholm fra 962-1380 (total 111 mønter), fordelt med antal mønter per år. Mønter fra Lilleborg og kirker er ikke inkluderet, det samme gælder mønter, der fortolkes som tilhørende samlede nedlæggelser samt arabiske dirheme og uidentificerede og/eller meget upræcist daterede mønter. Bemærk det meget lave antal mønter præget i tiden mellem midten af 1000-tallet og ca. 1270.

Single finds of coins from the Vester Herred shire of Bornholm from 962-1380 (total 111 coins), ordered by number of coins per year. Coins from Lilleborg and churches are not included, nor are coins interpreted as belonging to closed deposits, or Arab dirhems and unidentified and/or very imprecisely dated coins. Note the very low number of coins minted in the time between the mid-eleventh century and c. 1270.

Tegning: Merete Rude

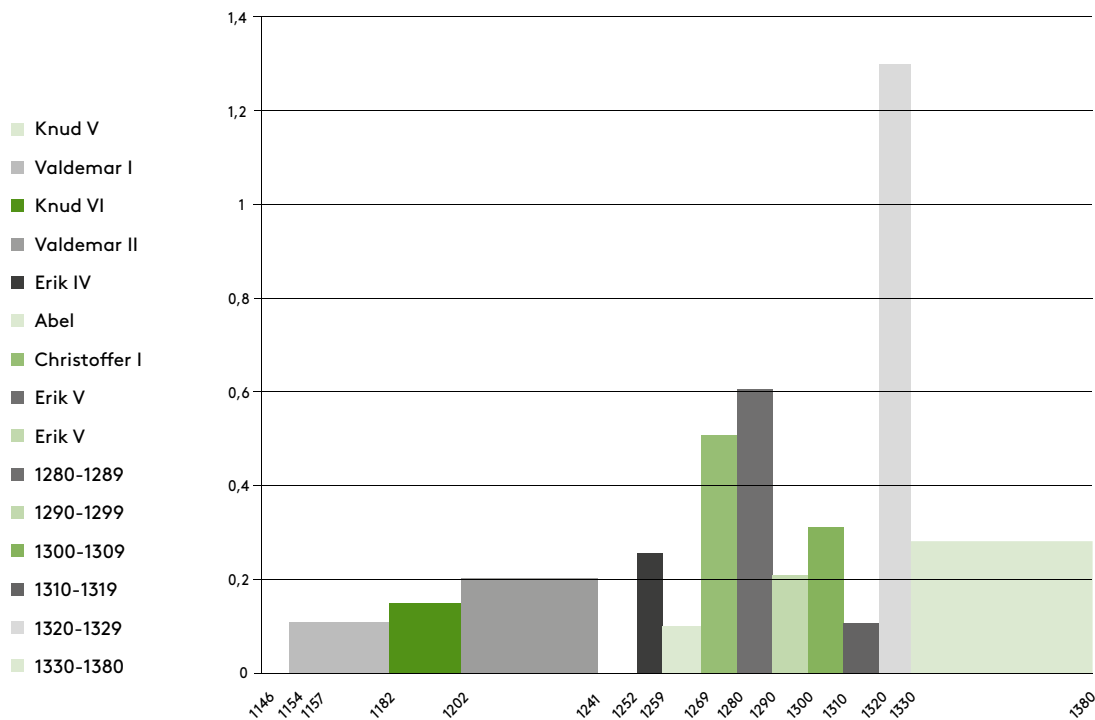
Hammershus udenlandske. Men især i perioden fra midten af 1100-tallet til midten af 1200-tallet var der på øen relativt få udenlandske mønter.

Lilleborgs datering

Møntfundene spillede en vigtig rolle i den fortolkning af borgens historie, som Hauberg fremsatte i 1911, og som er blevet den almindeligt anerkendte. Hauberg argumenterede ud fra fundene af mønter præget under Knud 5. (1146-57) for, at borgen måtte være opført i midten af 1100-tallet som en afløser for det meget større befæstningsanlæg Gamleborg, der også ligger i Almindingen kun 700 meter øst for Lilleborg.

Manglen på præcise oplysninger om de enkelte mønters fundsted gør det imidlertid vanskeligt at anvende dem til datering af Lilleborgs bygninger. Siden ca. 1980 er mængden af middelaldermønter fra Bornholm blevet væsentligt forøget gennem de mange dygtige amatørarkæologers flittige metaldetektorundersøgelser. Derfor kan det påvises, at fund af mønter præget fra midten af 1000-tallet indtil 1270'erne er meget sjældne på Bornholm (fig. 6). Det samme billede ses i materialet fra kirkeundersøgelser på Bornholm, hvor der kun er fundet 22 danske mønter præget før 1280 (fig. 7). Det er derfor ikke sikkert, at eventuelle aktiviteter på Lilleborg i første halvdel af 1100-tallet ville efterlade sig spor i form af mønter.

Således daterer mønterne ikke borgens opførelse, men de er et kraftigt argument for, at der var betydelig aktivitet på stedet fra i hvert fald 1150'erne. Det hænger formentlig

sammen med, at der netop i midten af 1100-tallet skete væsentlige ændringer af magtforholdene på Bornholm. Kong Svend Grathe gav i 1149 tre af øens fire herreder til ærkebiskoppen i Lund, som herefter administrerede det meste af øen. Men når Svend netop beholdt Vester Herred, hvor Lilleborg hører til, var det måske, fordi Lilleborg allerede eksisterede som kongens borg.

Dermed ikke sagt, at borgen ikke blev om- eller udbygget efter 1149. Møntfundene i kirkerne har generelt en yngre sammensætning end møntfundene fra Lilleborg, og de tyder på, at Lilleborg må have været i brug før opførelsen af de fleste af de 15 romanske stenkirker på Bornholm. Opførelsen af kirkerne dateres traditionelt til perioden fra omkring 1150 til 1250, men desværre foreligger der ikke mere præcise dateringer for nogen af dem. Blandt møntfundene fra Lilleborg er mønter fra Knud 6. (1182-1202) markant overrepræsenteret. De mange mønter fra 1182-1202 kan næppe fortolkes som værdier, der er gemt af vejen på én gang, og udviklingen kan heller ikke forklares ved generelle stigninger i møntomløbets omfang. Mønterne må opfattes som tilfældige enkelte tab, der vidner om særlig megen aktivitet på borgen i den periode.

Bornholm ligger centralt i Østersøen og må have spillet en strategisk og logistisk rolle i forbindelse med Valdemarstidens Vendertogter og korstog i Østersøområdet, og måske kan de forøgede aktiviteter på borgen under Knud 6. forklares af krigstog til Østersøens sydlige og østlige kyster. I så fald skulle man umiddelbart forvente fund af flere mønter fra Valdemar 1. (1157-82) og især Valdemar 2. (1202-41). Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at vi ikke med sikkerhed kender den generelle cirkulationstid for Knud 6.s mønter på Bornholm. De få brugbare kilder til analyse deraf er ikke entydige. Måske var der jævnlige møntomvekslinger med kort omløbstid til følge, men vi kan heller

Fig.7

Danske mønter præget før 1380 fundet i bornholmske kirker (total 61 mønter), fordelt med antal mønter per år. Mønter fra samlede deponeringer er ikke medtaget.

Danish coins minted before 1380 found in Bornholm churches (total 61 coins), ordered by number of coins per year. Coins from closed deposits are not included.

Tegning: Merete Rude

ikke udelukke, at Knud 6.s mønter specielt på Bornholm blev brugt til ind i Valdemar 2.s regeringstid. Man kan ikke umiddelbart overføre viden om mønternes cirkulationstid i områder med stærkt tilstedeværende kongemagt, f.eks. Sjælland, til Bornholm, der lå nær rigets udkant og havde betydelige internationale handelsforbindelser, men ikke egen møntproduktion.

Selvom materialet er beskedent, så ser det i forhold til Sjælland ud til, at der også er mange Knud 6.-mønter på resten af øen, både i kirker og på de pladser, der i de senere år er blevet afsøgt med metaldetektor. Med andre ord har der også uden for den militære kontekst på Lilleborg været forøget monetær aktivitet på øen under Knud 6. Mønter har formentlig, ikke mindst på grund af forbruget på borgen, cirkuleret fra denne og ud på øen. Den forøgede aktivitet kan måske også have med det omfattende kirkebyggeri at gøre. Det har krævet store mængder af arbejde, værdier og tid, hvilket forøgede omsætningen, både produktionen og forbruget, i størstedelen af det bornholmske samfund, og det må have påvirket både møntefterspørgslen og -forsyningen.

1259: Ødelagt ”i bund og grund”

Møntfundene fra Lilleborg viser tydeligt forøgede aktiviteter på borgen i 1240-50'erne, mens der er bemærkelsesværdigt få mønter præget i perioden 1259-69. Den fordeling hænger formentlig sammen med striden mellem konge og ærkebiskop fra midten af 1200-tallet, som medførte omfattende kampe netop på Bornholm. Det fremgår af et brev fra pave Urban 4. fra 1264 til ærkebiskop Jacob Erlandsen af Lund, der som kongens modstander havde været særdeles aktiv på Bornholm. Paven pålagde i brevet ærkebispen at nedlægge sit embede som følge af en lang række kritisable forhold. Han skrev bl.a.: ”Du har endvidere samlet en hær og med den sendt din bror Anders i forening med den velbyrdige Hr. Jarmer, fyrste af Rügen, på din bekostning til øen Bornholm, som tilhører kongen og ligger i Lunds stift, og der skal du på grusom måde have ladet omtrent 200 af kongens mænd dræbe, beskattet de overlevende af kongens mænd, ødelagt hans borg i bund og grund og med vold og magt sat dig i besiddelse af øen, som du endnu holder besat til forargelse for mange og til skade og tyngde for kongens værdighed.”

Brevet nævner ikke kongens borg ved navn, men der har siden Haubergs tid ofte været sat lighedstegn mellem den og Lilleborg, og mens Hauberg daterede borgens grundlæggelse ud fra tilstedeværelsen af mønter, så han helt bort fra mønternes udsagn og fokuserede på tolkning af de få skriftlige kilder, især pavebrevet, da han rekonstruerede borgens sidste historie. Det skyldes dels borgens beliggenhed i Vester Herred, der som det eneste herred ikke var afgivet til ærkebispesædet, dels at der ikke kendes alternative kandidater på Bornholm. Lilleborgs størrelse og udstyr, sammenholdt med det store antal møntfund, viser, at borgen må have spillet en betydelig rolle, og der er ingen tvivl om, at bygherren må have hørt til rigets absolutte elite. Men hvor ødelagt den eller en endnu helt ukendt, anden borg reelt blev i 1259, ved vi ikke. Paven har ikke selv besigtiget ødelæggelserne. Hans brev er et svar på et klageskrift fra den danske kongemagt, som har haft al mulig grund til at smøre tykt på.

Selvom paven ikke nævner nogen brand, var Hauberg overbevist om, at Lilleborg var nedbrændt ved erobringen i 1259 og ikke kunne fungere som borg derefter. Hauberg citerer Rømer for, at der var ’kul og aske overalt’; Der var ’en mængde kul og aske på bunden’ af tårnrummet, Hauberg fandt selv et enkelt stykke forkullet træ i tårnet, og i det vestlige rum af stenhuset lå ’dynger af brændt korn’, som Rømer antog stammede fra et loftsrum. Men

ved undersøgelserne i 2010 stod det klart, at der under den middelalderlige borg ligger et tykt brandlag, der må dateres til tidlig germansk jernalder (ca. 350-550 e.Kr.). De romerske mønter, der blev fundet i 2010, havde belægninger, som tyder på, at de stammer fra dette lag, og det ville da også passe fint med dateringer af andre denarers fundsammenhænge på Bornholm. Da der allerede efter Rømers første undersøgelser blev indleveret en denar fra Lilleborg, og de løbende er indkommet siden, kan der ikke være tvivl om, at dette lag flere gange siden 1820 har været udsat for gravearbejder eller erosion med møntfund til følge. Det er derfor sandsynligt, at også Hauberg er stødt på det i sine undersøgelser, og Rømers udgravninger kan være gået igennem tårnets gulvlag og ned i de ældre jernalderlag. Spørgsmålet er, om der ud over brandlaget fra jernalderen også eksisterer et middelalderligt brandlag. Igangværende naturvidenskabelige analyser vil forhåbentlig kunne afklare dette spørgsmål.

1260-70'erne: Lilleborgs sidste årtier

Meget tyder på, at en eventuel ødelæggelse i 1259 ikke har været så omfattende, som før antaget, eller at den måske slet ikke ramte den borg, vi i dag kender under navnet Lilleborg. Skulle man dømme alene ud fra møntfundene,

Fig.8

Bernhard Frantz Hammer foretog i 1746-50 den første nøjagtige opmåling af Bornholm. På kortudsnittet ses Lilleborgs placering i landskabet før Rømers store jordarbejder blev påbegyndt. Yderst til højre i udsnittet ses Gamleborg.

In 1746-59 Bernhard Frantz Hammer conducted the first accurate survey of Bornholm. In the map detail we see Lilleborg's placing in the landscape before Rømer's major afforestation project was begun. Gamleborg is in the extreme right.

Kopi af Hammers originale kort udført 1796 af løjtnant Joh. Heinrich du Plat, Rigsarkivet

ville man tværtimod sige, at borgens hovedperiode lå fra 1240'erne til ind i 1270'erne. Næsten 30 % af middelaldermønterne er præget i perioden fra 1259 til ind i 1270'erne, og hovedparten af dem dateres til 1270'erne. Det antyder, at 1260'erne var en roligere periode, og fundene afspejler måske den politiske udvikling, hvor kong Erik Klipping (1259-86) besad hele øen inklusive Hammerhus i tiden fra ca. 1265 til 1276.

På resten af øen begynder fund af mønter for alvor at dukke op fra netop 1270-80'erne. Det er derfor sandsynligt, at Lilleborgs betydning svandt i løbet af 1270'erne. Derefter synes borgen forladt. Rikke Isler har tidligere analyseret genstandsmaterialet fra borgen og foreslået, at den kan have været i funktion til ind i 1300-tallet. Analysen af møntfundene fra Lilleborg i forhold til de mange nye detektorfund fra resten af øen peger imidlertid entydigt på, at hvis der havde været større aktivitet på stedet efter ca. 1280, ville der højst sandsynligt også være fundet mønter yngre end 1270'erne.

Man kan så gisne om, hvorfor en så stor borg som Lilleborg blev opgivet, og hvorfor der tilsyneladende ikke længere var behov for at bemande den. Flyttede dens funktioner til et andet sted? Hænger det sammen med, at ærkebiskoppen fik de tre herreder tilbage i 1276, og i 1303 formelt også overtog Vester Herred? Formentlig spiller denne udvikling en afgørende rolle for Lilleborgs skæbne, men den skal også ses i sammenhæng med, at dateringen af Hammerhus' ældste faser er omdiskuteret. Nogle mener, at borgens grundlæggelse kan føres helt tilbage til slutningen af 1100-tallet, mens borgen traditionelt dateres til midten af 1200-tallet, hvor den bl.a. nævnes i skriftlige kilder. Det er dog påfaldende, at der hidtil ikke er fundet en eneste mønt præget før 1270 på Hammerhus, mens der kendes 35 danske mønter fra perioden 1270-1380. I Christoffer 2.s håndfæstning fra 1320 optræder "borgen" på Bornholm i ental, og i et forlig indgået mellem kongen og ærkebispens af Lund i det følgende år nævnes Hammerhus udtrykkeligt. Lilleborg har på den tid været uden politisk betydning, mens Hammerhus skulle blive en af Nordeuropas store borge.

Vi håber, at igangværende undersøgelser af Hammerhus og fremtidige undersøgelser af Gamleborg og Lilleborg kan være med til at bringe flere oplysninger frem om disse betydningsfulde borge og deres indbyrdes sammenhæng.

LITTERATUR

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.): *Danmarks Riges Breve 1250-1265*, København 1938.

Grinder-Hansen, Keld: *Kongemagtens Krise – det danske møntvæsen 1241-1340*, København 2000.

Hauberg, Peter: "Lilleborg" i *Bornholmske Samlinger*, sjette bind, 1911, s. 133-149.

Horsnæs, Helle W., Michael Märcher og Michael Vennerdorf: "A stepping stone in the Baltic Sea. Two millennia of coin finds and coin use – a case study of Vester Herred, Bornholm" i *Journal of Archaeological Numismatics* 3, 2014, s. 1-65.

Horsnæs, Helle Winge: *Crossing Boundaries. An Analysis of Roman Coins in Danish Contexts, Vol. 2*, Publications from the National Museum, Studies in Archaeology and History, vol. 18, København 2013.

Ingvardson, Gitte Tarnow: *Møntbrug. Fra Vikingetid til Vendertogter*, Aarhus 2010.

Isler, Rikke: "Genstande fra Lilleborg" i *Bornholmske Samlinger*, III række, 18. bind, 2004, s. 69-86.

Märcher, Michael og Sven Aagaard: "Skattefund med falske 1100-tals mønter på Store Myregård" i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2014, 1, s. 13-17.

Nielsen, Finn Ole Sonne: *Middelalderens Bornholm*, Rønne 1998.

Thorsen, Michael: BMR 24 "Lilleborg", *Vestermarie Sogn, matr.nr. 195g* (upubliceret udgravningsberetning), Rønne 2011.

FORFATTEROPLYSNINGER

HELLE W. HORSNÆS
museumsinspektør, ph.d.
Middelalder, Renæssance
og Numismatik
Nationalmuseet

MICHAEL MÄRCHER
museumsinspektør, ph.d.
Middelalder, Renæssance
og Numismatik
Nationalmuseet

MICHAEL THORSEN
museumsinspektør, mag.art.
Bornholms Museum

ENGLISH SUMMARY

A new chronology for Lilleborg – coins from the medieval castle in the Forest of Almindingen on Bornholm

283 coins have been found at the important medieval castle Lilleborg in the forest of Almindingen on Bornholm (figs. 1-2 and 8-9). It has traditionally been assumed that the castle was built by the monarchy in the middle of the twelfth century and wholly or partly destroyed in 1259. The coin finds have always been central to the interpretation and dating of the establishment of the castle, but new studies of the dating and contexts of the Lilleborg coins compared with coin finds from other find-spots on Bornholm show that the former interpretations of this central complex must be corrected (figs. 3-5).

The coin finds from the castle have hitherto been interpreted in the light of the finds from the rest of the kingdom and no allowance has been made for the fact that on the whole no coins have been found in Bornholm minted in the period c. 1074-1140. This opens up the possibility of an older dating of the castle (figs. 6-7).

Similarly it is clear that a very large number of the coins from Lilleborg were minted in the two decades after 1259. The castle must in other words have been intensively used at the time when written sources suggest that it was destroyed. On the other hand the coins show unequivocally that the castle was abandoned in the 1270s, when the spread of the coins in fact intensified greatly in the rest of Bornholm.

Nationalmuseet

 National Museum of Denmark

Nationalmuseets Arbejdsmark 2014

Redaktion:

Per Kristian Madsen og Ingrid Wass
©Nationalmuseet og forfatterne

Alle manuskripter underkastes
anonym fagfællebedømmelse.

Arbejdsmarkens redaktionelle
retningslinje:

<http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/>

All papers are subject to
anonymous peer refereeing.

Editorial guidelines: <http://natmus.dk/forskning/nationalmuseets-udgivelser/>

ISBN: 978-87-7602-317-1

ISSN: 0084-9308

Printed in Denmark 2014

Grafisk tilrettelæggelse og sats:

Anne Marie Brammer og
Stine Raun Nissen

Billedbehandling og tryk:

Narayana Press

Engelsk oversættelse af billedtekster

og resumeer:

James Manley

Korrektur:

Jørgen Lethan

Udgivet af:

Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12

1220 København K

Salg til boghandlere:

Nationalmuseets butik

Forside: For altid fanget i øjeblikkets glimt –
en pige med en parasol.

Front cover: Captured forever in the glare
of the moment – a girl with a parasol.

Foto: Museo delle Culture 2014/Ada Ceschin
Pilone Foundation

Bagside: Det handler om iscenesættelse.

Back cover: It's all about staging.

Foto: Silas Staal 2014